

**Міністерство освіти України
Львівський державний університет ім. І. Франка**

На правах рукопису

САВКА

Наталія Володимирівна

**МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
У ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 08.01.03. - Теорія макроекономіки

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Львів - 1997

00752069 (Т)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті
ім. І. Франка

Науковий керівник

- кандидат економічних наук,
професор

ВАТАМАНЮК З.Г.

Офіційні опоненти

- доктор економічних наук,
професор

ДЗЮБИК С.Д.

- кандидат економічних наук,
доцент

КУЛЬЧИЦЬКИЙ Я.В.

Провідна установа

- Волинський державний
університет ім. Л. України

Захист відбудеться "4" квітня 1997 року о 15⁰⁰ год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.04.06 по захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Львів-
ському державному університеті ім. І. Франка.

Автореферат розісланий "3" березня 1997 р.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Львів-
ського державного університету ім. Івана Франка (м. Львів, вул. Дра-
гоманова, 5).

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

ПАНЧИШИН С.М.

I. Загальна характеристика роботи

1.1. Актуальність теми дослідження та ступінь розробленості проблеми

З початку 90-х років економіка України реформаційним шляхом прямує до ринкової системи. Нині важко передбачити усі деталі, грані та відтінки майбутньої моделі української ринкової економіки. Однак один елемент такої моделі буде безумовно невід'ємним та життєвонеобхідним. Це - підприємництво і малий бізнес.

Сучасний підприємницький сектор визначає темпи економічного зростання, структуру та якість ВВП. Так, у більшості розвинутих країн на частку приватного сектора припадає 60-70% ВВП. Однак його роль вимірюється не лише кількісними показниками. За своєю суттю цей сектор є типово ринковим, а зростання активності невеликих підприємницьких структур є помітною тенденцією у соціально-економічному розвитку країн світової співдружності останньої чверті ХХ ст.

Для України роль підприємництва та малого бізнесу є винятково актуальною. Розвиток мережі підприємницьких структур і, передусім малих і середніх підприємств, сприяє вирішенню гострих для економіки України проблем переходу до ринку. Однак становлення підприємницького сектору наштовкується на серйозні труднощі. З цього приводу Президент Л. Кучма у доповіді на Всеукраїнській нараді економістів підкреслив: "Маємо розуміти, що його формування в гранично стислі терміни протягом всього кількох років, функціонування в умовах відсутності достатнього накопичення капіталу, вільних коштів, активної державної підтримки не могло і не може не супроводжуватися серйозними негативними явищами" ¹.

Під впливом різних факторів та обставин бізнес України розви-

¹ Матеріали Всеукраїнської наради економістів 14-15 вересня 1995 року. -Київ: видавництво "Генеза". 1996.-С.6.

вається в'яло і суперечливо. Приватний бізнес об'єктивно не може бути рівноправним конкурентом великих державних товаровиробників: дрібні підприємства не в змозі здійснювати об'ємні і дороговартісні науково-технічні програми; вони мають обмежений доступ до ринку сировини, до ринку капіталів. Переважно невеликі структури болісно реагують на вплив зовнішніх чинників, зокрема, коливань цін чи умов кредитування тощо. Однак, незважаючи на це, в Україні приватний бізнес уже нині є наймасовішою формою ділового життя, подальший розвиток якого гарантує незворотність ринкових перетворень.

У вітчизняній науці тема підприємництва є ще недостатньо розробленою. Передусім це стосується з'ясування соціально-економічних проблем розвитку підприємництва з позицій макроаналізу. Про це свідчить неоднозначність підходів до визначення макроекономічних передумов, причин та наслідків розвитку приватного підприємництва. Глибокого вивчення потребує зарубіжний досвід підприємницького сектору економіки у постіндустриальних і постсоціалістичних країнах в світлі перспектив його розвитку в Україні. Хоч, звичайно, у даний час не всі зарубіжні інновації придатні для України. Залишається слабовивченою проблема макроекономічного регулювання процесу становлення українського підприємництва. Недостатня розробленість економіко-теоретичних і правових основ розвитку підприємництва за економічної нестабільності в країні зовсім не сприяє (і досвід це підтверджує) підвищенню ефективності функціонування невеликих і середніх підприємницьких структур. У цьому зв'язку важливо комплексно з'ясувати фактори, які впливають на розвиток підприємництва в Україні.

У вітчизняній економічній науці вже є досить глибокі дослідження різних аспектів розвитку малого і середнього підприємництва. Зокрема цій проблемі присвячені праці А. Барановського, В. Черняка, В. Ланового, З. Варналія, Л. Воротиної, С. Дзюбика, С. Реверчука, Ю. Єханурова, О. Жука, А. Кисельова, С. Соболя та ін.

Останніми роками увага української науки до вивчення бізнесу активізувалася передусім у формі дисертаційних досліджень¹. В минулому (1996) році підготовлена і успішно захищена докторська дисертація, присвячена проблемам розвитку малого бізнесу у перехідній економіці України².

Є також ряд журнальних та газетних публікацій, що висвітлюють окремі аспекти проблем становлення та функціонування даного сектору економіки. Нещодавно побачили світ три інформаційно-аналітичних посібники із серії "Малий бізнес України"³.

Однак проблема настільки цікава, складна і важлива, що потребує додаткових системних економічних досліджень з метою виявлення найперспективніших напрямів і форм підприємницької діяльності в Україні.

1.2. Мета і завдання дисертаційного дослідження

Тема дисертації визначила її мету - дослідити теоретико-макроекономічні та соціально-правові основи розвитку підприємництва в Україні і простежити ключові фактори, що впливають на активізацію діяльності ділових підприємств, а також розробити пропозиції по їх реалізації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- уточнити суть понять підприємництва і малого бізнесу та їх функціональних особливостей у перехідній економіці;
- проаналізувати особливості взаємовідносин ділових підприємств з дер-

¹ Хорольський А.І. Малі підприємства у суспільному відтворенні. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екон.наук.-Київ, 1996.

Худо В. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємництва в сфері науки і наукового обслуговування: Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екон.наук.-Львів, 1995.

² Реверчук С. Мале підприємництво у перехідній економіці України: Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон.наук.-Львів, 1996.

³ Реверчук С.К., Крупка М.І. Фінанси малого бізнесу: Інформ.-аналіт. посібник студенту і підприємцю.-Львів, "Діалог", 1996.-116 с.

Реверчук С.К., Крупка М.І. Анатомія малого бізнесу: Інформ.-аналіт. посібник студенту і підприємцю.-Львів, "Діалог", 1996.-96 с.

Реверчук С.К., Кубай Н.С., Крупка М.І. Мала приватизація: Інформ.-аналіт. посібник студенту і підприємцю.-Львів, "Діалог", 1996.-116 с.

жавою в умовах реформування бюджетної та податкової системи;

- виділити основні економіко-правові засади становлення і розвитку малого і середнього бізнесу в розрізі галузей та регіонів;
- оцінити загальний стан розвитку підприємництва в умовах макроекономічної нестабільності, і здійснення малої приватизації;
- визначити ефективні форми і методи макроекономічного регулювання процесів становлення підприємництва в Україні;
- проаналізувати досвід постсоціалістичних країн у розвитку підприємництва та встановити взаємозв'язки між становленням приватного сектора економіки і розвитком ринкових реформ;
- уточнити галузево-територіальні особливості розвитку підприємства і малого бізнесу та визначити перспективні напрями їх розвитку в економіці України та Львівщини зокрема.

1.3. Предмет, об'єкт та методологія дослідження

Предметом дослідження є закономірності становлення і розвитку підприємництва у трансформаційній економіці України. Об'єктом дослідження є різні типи підприємницьких структур (переважно малих), які зареєстровані та функціонують в несільськогосподарських галузях України.

Статистичну та інформаційну базу роботи склали: статистична звітність про результати роботи підприємницьких структур за 1991-1996 роки, в тому числі офіційні матеріали Мінстату, Мінекономіки, Світового банку; вітчизняні і зарубіжні публікації з питань розвитку підприємства; законодавчі та нормативні документи, які регламентують роботу ділових підприємств; аналітичні розрахунки показників, котрі характеризують ефективність функціонування підприємницьких структур тощо.

У процесі досліджень використані теорія ризику підприємницької діяльності, системний аналіз, програмно-цільовий підхід, порівняльний економічний аналіз, методи групування та інші.

1.4. Наукова новизна дисертації полягає в наступному:

- уточнено поняття "підприємство" і "малий бізнес" та їх кількісні і

якісні критерії в умовах перехідної до ринку економіки;

- визначено соціально-економічні функції малого підприємництва на національному, галузевому та місцевому рівнях;
- запропоновано класифікацію системи факторів, які впливають на розвиток ділових підприємств у перехідній економіці, а також визначено рівень впливу кожного з них;
- досліджено еволюцію податкової політики держави та її вплив на розвиток підприємництва в Україні за 1991-1996 роки;
- проаналізовано динаміку малої приватизації та вивчено регіональні і місцеві фактори, які гальмують її проведення конкурентними способами;
- встановлено перспективні напрями розвитку підприємницького сектору національної економіки України і Львівщини зокрема.

1.5. Теоретичне і практичне значення дослідження

Теоретична цінність дисертації полягає у поглибленні наукового аналізу формування та розвитку вітчизняного підприємництва у перехідній економіці.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо організації, функціонування та підтримки підприємництва в Україні, і особливо в регіоні, які можуть бути застосовані виконавчими органами влади різних рівнів при формуванні та здійсненні державної програми розвитку бізнесу.

1.6. Апробація дисертаційної роботи

Основні теоретичні положення, пропозиції, розроблені дисертантом та практичні результати досліджень апробовані і отримали схвальні відгуки на науково-практичних конференціях, семінарах, в тому числі: на міжнародних літніх економічних семестрах "Інтереко-95" та "Інтереко-96", на Всеукраїнській науковій конференції "Становлення національної економіки України" (1995 р., Львів).

Автором надавалися конкретні рекомендації та консультації деяким

керівникам малих підприємств у Львові.

Значна частина матеріалів дисертації включена до інформаційно-аналітичного посібника "Мала приватизація". По темі дисертації опубліковано 7 наукових праць з особистим вкладом автора 2,3 друкованих арк.

1.7. Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури. Дисертація містить 15 таблиць, 1 діаграму і 4 додатки. Загальний обсяг роботи становить 165 сторінок машинопису.

II. Основні положення дисертаційної роботи

2.1. У вступі обгрунтовано актуальність дослідження, сформульовані його мета, завдання, наукова новизна та практичне значення.

2.2. У першому розділі розглядаються теоретико-макроекономічні основи розвитку підприємництва через призму сучасної економічної науки.

В дисертації акцентується увага на рівнозначності та повноцінності обидвох термінів - "підприємництво" і бізнес" - і зазначається, що справжній бізнес - це процес створення грошей, але обов'язково через здійснення корисної економічної діяльності.

У роботі підкреслюється, що підприємництво є тим раціональним зерном в системі господарських зв'язків, яке здатне гарантувати життєздатність і процвітання усєї національної економіки.

Однозначного підходу у визначенні такого феномену ринку як "підприємництво" немає, оскільки підприємництво співіснує з усіма видами людської діяльності взагалі, хоч і зароджується саме в економічній сфері і передбачає отримання нових результатів, відмінних від попередніх.

Виділення малого підприємництва в окремий особливий сектор економіки пояснюється рядом причин. По-перше, мале підприємництво є гарантом вільного конкурентного середовища і приватної ініціативи. По-

друге, малому бізнесу притаманні цілком нові якісні характеристики, а саме:

- поєднання в одній особі власника і підприємця;
- підвищена нестійкість та коротка тривалість життя фірми;
- націленість на новації, які є умовою і фактором існування та виживання дрібних фірм;
- спрощена комунікативна та інформаційна система.

У більшості країн до малого відносять бізнес, що відповідає конкретним ознакам. Це, по-перше, обов'язкова незалежність власника, який самостійно контролює свій бізнес. По-друге, це неможливість значного впливу на ціни та обсяги виторгів у цілому по галузі. І, нарешті, найважливішою ознакою вважається відповідність певним стандартам та критеріям, визначених законодавством.

На наш погляд, в умовах конкуренції економічна ефективність фірми та ефекти масштабу виробництва, зростання підприємницької активності в кінцевому підсумку зумовлять розробку реальних критеріїв малого бізнесу в розрізі галузей і сфер.

Слід зауважити, що список якісних і кількісних критеріїв малого підприємництва зростатиме пропорційно до розширення переліку його економічних функцій.

Додатковими критеріями малих підприємств в Україні можуть бути: граничні величини господарського обороту по галузях та розмір прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг) за господарський рік; граничні розміри частки оборотних коштів у статутному капіталі підприємства тощо.

Аналіз підприємницької діяльності дозволив визначити такі суттєві фактори її успіху:

- вдала та обґрунтована ідея виробництва конкретних товару чи послуги. Концепція повинна чітко формулюватися в бізнес-плані та обґрунтовуватися у фінансовому, матеріально-технічному,

маркетинговому та інших аспектах;

- висока кваліфікація. Підприємець повинен бути фахівцем своєї справи, або наймати того, хто має професійні знання і досвід;
- широкі особисті контакти. Світова практика підприємництва показує, що успіх досягається не в ізоляції, а лише за наявності добрих партнерів;
- достатність матеріальних та фінансових ресурсів. Концентрація ресурсів - першочергове завдання підприємця. Вдалиий пошук та застосування ресурсів визначають ефективність справи;
- наявність замовлень споживачів, тобто необхідне вивчення попиту та визначення своєї "ринкової ніші".

Значна увага в дослідженні надається проблемі розвитку малого інноваційного підприємництва.

В умовах сьогодення української економіки малі інноваційні підприємства часто створюються переважно вченими та спеціалістами, чий попередній досвід дозволяє налагодити інноваційну діяльність. Через відсутність початкового капіталу та надто високу процентну ставку за банківський кредит, малі підприємства створювалися, як правило, на базі державних підприємств, на котрих працював і нерідко продовжує працювати їхній основний склад. Це дає їм можливість використовувати виробничі потужності і обладнання підприємств-попередників, їхні науково-технічні розробки та налагоджені комерційні зв'язки.

Малі науково-технічні підприємства, намагаючись забезпечити собі стабільне фінансове становище на випадок несподіваного виникнення під впливом зовнішніх чинників труднощів із здійсненням якогось виду діяльності, розвивають виробництво переважно не в одному, а в декількох напрямках.

Аналіз статутів малих підприємств показав, що серед останніх практично відсутні підприємства, які б спеціалізувалися лише на виконанні науково-технічних розробок. Таку поведінку можна пояснити як захисну

реакцію в умовах нестабільної ситуації в державі.

Розгляд бізнесу з точки зору його соціально-економічних функцій переконує в тому, що він є одним із потужних засобів створення додаткових робочих місць, скорочення безробіття і зниження соціальної напруги в суспільстві, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами.

У роботі досліджено правову базу підприємництва та проаналізовано основні положення нормативно-законодавчих актів, що регулюють підприємницьку діяльність.

У дисертації визначаються такі основні економіко-правові засади розвитку підприємництва в Україні:

- законодавчо-нормативна база підприємництва;
- процедура заснування нових підприємств;
- організаційно-правова форма бізнесу;
- банкрутство та нестабільність підприємств;
- система оподаткування ділового підприємства;
- система фінансово-кредитної підтримки приватних підприємств.

Дослідження показали, що ситуація із процедурою заснування нових підприємств на сьогодні залишається невідпрацьованою, ускладнюється бюрократією органів реєстрації, якими визначається величезна кількість документів, довідок, вимог до статутів підприємств.

Крім того, щоб легально започаткувати бізнес (зареєструвати фірму, встановити торгову точку, отримати сертифікат), засновникам доводиться витратити значні кошти. В роботі подається приблизна схема усіх видатків, пов'язаних із створенням власної фірми.

Недосконалість податкової політики як у нормативному, так і адміністративному аспектах, породжує деформацію напрямів діяльності малого і середнього бізнесу. Податкову систему потрібно терміново виправляти і реформувати. Вона повинна бути більш простою і стабільною, забезпечувати рівні умови для всіх платників податків. Для держави важли-

во, щоб механізм надходження податків працював ефективно і кошти надходили вчасно. І максимум податків можна зібрати тільки у тому випадку, коли загальна кількість прямих і непрямих податків із доходів юридичних і фізичних осіб не перевищує 35-37%.

З метою стимулювання виробництва, розширення ділової активності, підсилення ролі малого підприємництва та чіткого дотримання його правових основ, суттєвого покращення умов кредитування та реального захисту інтересів кредиторів, і, нарешті, легалізації тіньової економіки видається доцільним внести зміни до діючого законодавства щодо формування статутного фонду малих підприємницьких структур. Йдеться передусім про запровадження спеціальної норми, яка б передбачала обов'язкову перереєстрацію ділового підприємства із встановленням фіксованого граничного рівня частки оборотних коштів у статутному капіталі підприємств. Відомо, що згідно із законом "Про господарські товариства" статутний фонд ТзОВ повинен становити 937,5 млн.крб., але у статутах ТзОВ не вимагається жодних уточнень щодо частки власне оборотних коштів підприємства. Коли ж проаналізувати офіційну статистику, то побачимо, що діяльність та фінансовий стан малих підприємств України характеризують такі показники: вартість основних виробничих засобів, ви-торг від реалізації продукції та балансовий прибуток. Очевидно, однак, що жоден з них не віддзеркалює реального господарського стану того чи іншого підприємства.

В Україні відсутня розвинута система фінансово-кредитної підтримки приватного підприємництва. Відомо, що в умовах економічної нестабільності та гіперінфляції найчастіше практикуються короткострокові кредити.

У роботі зазначається, що позики банків в більшості випадків є проблематичними для малого підприємства. Так, з майже 7000 малих підприємств, які сьогодні реально працюють на Львівщині, позиками банків скористалися не більше 20%, хоч би кання використати такий вид фінан-

сування виявила переважна їх кількість. Серед позик, виданих найбільшими банками України, таким як АК Промінвестбанк, АК Банк "Україна", АК Укрсоцбанк, питома вага позик, отриманих малими підприємствами не перевищує 1-2%. Цей процент дещо більший у новостворених комерційних банках.

Є декілька причин такого стану справ.

- Традиційні банки (колишні державні банки) завжди обслуговували державний сектор економіки і до малого бізнесу ставляться з недовірою. Таким чином, малі підприємства змушені звертатися до новостворених комерційних банків, де процентна ставка по позиках на 30-40% вища, ніж у вищезгаданих банках.
- У багатьох випадках малі підприємства не мають майна під заставу, що в свою чергу впливає на підвищення процентної ставки. Це особливо відчутно при короткостроковому кредитуванні.
- Загальне різке збільшення неповернення позик в черговий раз породило недовіру до малих підприємств. Малі підприємства і підприємці розглядаються зараз як ненадійні партнери з високим ризиком неповернення позик.

2.3. Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений соціально-економічним проблемам розвитку сектору підприємництва у перехідній економіці України.

Проведений аналіз дав змогу зробити висновок, що нині економіка України залишається високомонополізованою, а мале підприємництво посідає у ній незначну роль. Так, у 1995 році частка виторгу (валового доходу) від реалізації продукції, робіт і послуг малих підприємств у ВВП та частка чистого продукту (додана вартість) малих підприємств у ВВП склали відповідно 9,3% і 6,4%.

На тенденцію розвитку ділових фірм в Україні впливає падіння основних макроекономічних показників. Так, спад ВВП автоматично вибиває фінансово-економічну основу з-під підприємницької активності. До

основних макроекономічних факторів, що впливають на розвиток підприємництва, можуть бути віднесені:

- обмеженість фінансово-кредитних ресурсів;
- в'яла інвестиційна активність;
- наявність кризи реалізації (або платіжної кризи) та обмеженість сукупного попиту;
- слабка конкурентність національних товарів в умовах наростання імпорту.

Характерною рисою приватних підприємств України є те, що більшість їх діє у сфері торгівлі, громадському харчуванні та посередництві. Аналіз змін у галузевій структурі малих підприємств за 1992-1995 роки дає підстави для висновку, що за даний період частка торговельно-посередницької діяльності зросла на 23,02%, у той час як частка промисловості, будівництва, сільського господарства та побутового обслуговування зменшилася на 13,56%.

У зв'язку з процесами приватизації продовжуються структурні зрушення у формах власності малих підприємств, а саме: спостерігається тенденція подальшого зменшення частки підприємницьких структур, заснованих на державній формі власності.

У дисертації підкреслюється, що на формування, розвиток, стабілізацію роботи, і, нарешті, обличчя малих форм підприємництва в Україні впливає велика кількість різноманітних факторів.

Через призму сектора малих підприємств розглядаються основні групи факторів, а також визначається рівень впливу кожного з них. Досліджуються такі групи факторів:

- соціально-психологічні;
- організаційно-правові;
- фінансово-економічні.

У роботі проводиться ідея, що в умовах становлення підприємництва, особливо малого, поняття регулювання і підтримки важко розмежу-

вати. Є підстави вважати, що регулювання проявляється в основному через підтримку. Тому в роботі з'ясовуються види, форми і методи підтримки.

Аналіз вітчизняного досвіду надання підтримки дозволив визначити необхідність дотримання певної стратегії у цьому напрямку. Надання підтримки приватному сектору, на наш погляд, вимагає:

- 1) створення рівних умов для малих підприємств;
- 2) урахування регіональних особливостей;
- 3) пристосування до специфічних проблем підприємства конкретного типу.

Вирішальну роль для суттєвого покращення ситуації з наданням допомоги малому підприємництву будуть відігравати глибинні структурні зрушення, зокрема, розвиток приватизації, конкуренції, а також демонополізація великих підприємств. У цьому зв'язку, конкретна підтримка МБ в Україні мала б передбачати наступне:

- забезпечення гарантованого ринку збуту для малих фірм, сприяння прискоренню процесу нагромадження капіталу; сприяння розширенню виробничих потужностей і модернізації обладнання та залученню висококваліфікованих кадрів (практично у всіх країнах з ринковою економікою вирішується за допомогою державних контрактів, державних замовлень);
- надання інформації про потенційних торгових партнерів повинна носити адресний характер. Цьому могли б посприяти, скажімо, торгово-промислові палати;
- полегшення налагодження контактів підприємницьких структур з постачальниками та покупцями через фінансову підтримку участі ділових підприємств у ярмарках;
- державне страхування кредитів, що полегшило б проблему поставок.

У галузі фінансово-кредитної підтримки підприємництва досліджено дві системи банківської орієнтації у країнах з розвинутою економікою

(система "довіри" і система "контролю"), а також проаналізовано можливість їх застосування в українській практиці. Виявлено, що система "контролю" в умовах сьогодення України є привабливішою. Ця система змушує підприємства кооперуватися з банками, оскільки у них немає альтернативного джерела фінансування для підвищення доходності. Доки підприємство є фінансово спроможним, для внутрішнього контролю не буде жодних перешкод. Тобто взаємна довіра може зрости:

- якщо підприємство буде впевнене в довгостроковості відносин з банком, який буде готовий поділити з ним тягар ризику на випадок тимчасових фінансових невдач, у нього з'явиться стимул надавати банку необхідну інформацію;

- за умови надійності партнерів, банки можуть піти на довгострокові угоди і розділити з підприємством деякий ризик, якщо матимуть право вносити зміни у менеджмент або при необхідності проводити фінансову чи технічну реорганізацію.

Аналіз виявив, що важливим чинником цієї форми підтримки є державне стимулювання фінансових установ у роботі із суб'єктами підприємництва. Тому пропонується, щоб держава зосередила увагу на таких напрямках:

- використання державних кредитних ліній для підтримки малого бізнесу повинно визначатися такими трьома критеріями: вказаним розміром позики, процентної ставки за кредит та секторів кредитування;
- прискорення створення системи гарантій кредиту;
- забезпечення страхування діяльності дрібних суб'єктів підприємництва;
- встановлення сприятливого режиму оподаткування і надання переваг фінансовим установам, що безпосередньо обслуговують пріоритетні напрями малого бізнесу.

Проблема податкової політики для вітчизняного малого бізнесу є надзвичайно складною і суперечливою. Адже податки є головним джерелом формування державного бюджету. Водночас оподаткування - це діє-

вий важіль регулювання та стимулювання діяльності підприємництва. За допомогою податкової політики можна ефективно вирішувати проблеми цілеспрямованого розвитку підприємництва.

В нинішніх умовах першочерговими засадами, котрі виступали б гарантом стабільності у нормативно-правовому забезпеченні підприємництва в Україні можна виділити, на наш погляд, встановлення чітких правових гарантій, які забезпечували б свободу і захист підприємницької діяльності; вдосконалення діючих правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність (з метою усунення внутрішньо-правових суперечностей і скасування положень, які гальмують розвиток приватної ініціативи).

Іншим видом підтримки малого підприємництва є недержавна підтримка, зокрема діяльність фінансових фондів. У перспективі, із стабілізацією ситуації в Україні фінансова підтримка малих підприємств стане прерогативою саме цих фондів. Особливо значну роль останні здатні відіграти у стартовий період малих підприємств. У всьому світі фонди фінансової підтримки утворюються за рахунок добровільних внесків підприємств, банків, страхових компаній і громадян.

І, нарешті, ще один вид підтримки малого підприємництва - це підтримка з боку міжнародних організацій. Значна увага при цьому приділяється взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями та фондами, діяльність яких спрямована на підтримку малого та середнього підприємництва. Важливе значення надається співпраці із Світовим банком, Фондом підтримки підприємництва (США) та іншими установами.

У дисертації зроблено висновок, що початковий етап ринкових відносин вказує на три напрями побудови інфраструктури підприємництва і стимулювання його розвитку. Це такі напрями:

- державні (національні) програми і, відповідно, дії центральних органів;
- використання іноземної допомоги (окремих країн і міжнародних фондів і організацій);

- підтримка місцевих підприємницьких ініціатив місцевою владою.

У дисертації досліджується ефективність механізму проведення малої приватизації в Україні та постприватизаційна діяльність малих підприємницьких структур.

Проведені дослідження показали, що в Україні мала приватизація здійснюється з перевагою неконкурентних способів - викупу об'єктів товариством покупців і викупу державного майна, зданого в оренду з викупом. Це означає, що колектив має значні привілеї і, таким чином, основним типом підприємця є колективний власник.

Однак, така форма власності є досить проблематичною через те, що:

- керівництво підприємства, як показує практика, обирається трудовим колективом, виходячи часто з чисто популістських міркувань, відкидаючи критерії професійної компетентності;

- внаслідок такої форми власності спостерігається складність з надбанням нових комерційних знань, необхідних для вдалої структурної перебудови;

- головна проблема, що виникає за колективної власності, полягає у відсутності власних фінансових засобів, що є необхідними не лише для реконструкції підприємства та становлення техніки і технології, але й для нормальної роботи в умовах ринку;

- колективна форма передбачає лише формальні зміни у відносинах власності на підприємстві, оскільки власність трудового колективу належить всім і одночасно нікому. Тому колективна власність не має кардинального впливу на зміну мислення трудового колективу.

Проведений аналіз дав підстави для висновку: приватизаційний процес у перехідних суспільствах з огляду на всі перелічені його переваги та недоліки протікає дещо спонтанно і хаотично, оскільки він проходить в умовах структурної перебудови всієї національної економіки.

Для забезпечення успіху малої приватизації необхідно, як мінімум

узгодженість дій держави (тобто її законодавчих, виконавчих органів влади та органів приватизації), місцевих рад, як власників об'єктів приватизації, і керівництва підприємств. Відносна узгодженість в діях цих захищених осіб в Україні почала простежуватися лише наприкінці 1995 року.

Важливо також створити рівні умови в процесі приватизації для всіх претендентів. Колективи підприємств не повинні мати в цьому жодних переваг.

Необхідно обмежити дії законодавчих актів стосовно положень, що передбачають надання трудовим колективам монопольного права на оренду, оскільки така ситуація завдає шкоди процесу приватизації.

Дієвим кроком може стати розробка механізму розрахунку в кредит за приватизоване майно із врахуванням темпу інфляції.

У дисертаційному дослідженні висвітлюються деякі особливості та зарубіжний досвід розвитку підприємницького сектору економіки (проведення малої приватизації, здійснення податкової реформи, система державної підтримки) у постсоціалістичних країнах, врахування яких було б корисним для поглиблення української моделі малої приватизації, становлення власного податкового законодавства та для корекції економічних реформ.

Сьогодні перспективність підприємств малого бізнесу України зумовлена такими факторами:

- використанням ними у більшості випадків чисто ринкових методів відтворення;
- характером технології, формою засобів праці, їх спеціалізацією, адаптацією до особливостей місцевого ринку;
- різким підвищенням ефективності науково-технічного прогресу;
- соціальною результативністю малої економіки;
- високою швидкістю обороту авансованого капіталу;
- низькими витратами на виробничу інфраструктуру та управління;

- високою продуктивністю праці та обладнання;
- низькими витратами на транспорт;
- мобільністю у прийнятті виробничих рішень під впливом змін кон'юнктури ринку;
- співпрацю з великим бізнесом.

Серед пріоритетних завдань, котрі визначають перспективність розвитку підприємницького сектору національної економіки, в дисертації виділяються наступні.

По-перше, в галузі реформування податкової системи: скорочення бази і ставок оподаткування, що дасть можливість підприємцям акумулювати і легалізувати оборотні кошти, що само по собі викличе активізацію інвестування, а отже і розширення виробництва.

По-друге, завершення малої приватизації і утворення нового приватного сектора економіки, що забезпечить Україні зростання випуску товарів народного споживання і послуг. Досить сказати, що на початок 1996 року питома вага державних, колективних і приватних підприємств у загальній кількості малих підприємств відповідно склала 2,67%, 54,73% та 42,58%. З наведеного нижче Рис. 1 ми можемо спостерігати стрімке зростання кількості приватизованих малих підприємств.

По-третьє, визначення напрямків пріоритетної діяльності підприємців, тобто тих галузей, які є першочерговими для розвитку економіки країни. Це повинен зробити кожний регіон з огляду на власні матеріально-технічні можливості, стан ринкової інфраструктури та природно-кліматичний потенціал. Так, серед пріоритетних галузей розвитку малого бізнесу Львівської області можна виділити наступні: туристична та профілактично-лікувальна діяльність, виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції і будматеріалів, виробництво сувенірних товарів, торгівля та інноваційна діяльність.

У роботі деталізуються усі аспекти перспективності тієї чи іншої галузі з урахуванням особливостей Львівського регіону.

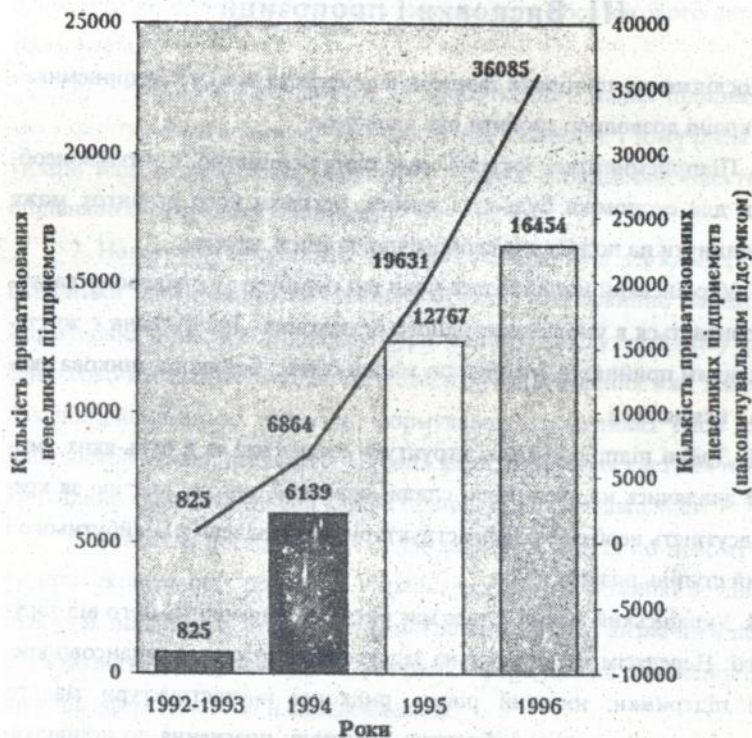

Рис. 1. Кількість і динаміка приватизованих невеликих підприємств в Україні.

III. Висновки і пропозиції

Дослідження проблеми формування сектору малого підприємництва в Україні дозволило зробити ряд висновків:

1. Підприємництво, зокрема мале підприємництво, є життєвонеобхідними для економіки будь-якої країни, оскільки його розвиток може дієво вплинути на подолання економічної кризи в державі.

2. Український малий бізнес поки що перебуває у правовому вакуумі і розвивається в умовах очевидного беззаконня. Для України є життєво важливим прийняття Закону про малий бізнес, без якого ринкова економіка - немислима.

3. Дрібні підприємницькі структури створюються в будь-яких умовах, не дивлячись на економічні спади, інфляцію, високу платню за кредит, відсутність необхідної інфраструктури, невизначеність майбутнього і високий ступінь ризику.

4. Український малий бізнес має риси, які вирізняють його від зарубіжного. Передусім це: практична відсутність державної фінансово-кредитної підтримки; низький рівень ринкової інфраструктури малого бізнесу; диверсифікація виробництва і торгівлі; прагнення до індивідуалізму і самостійності (неприйнятні системи франчайзингу та субпідрядів); низький технічний, технологічний та управлінський рівень малих підприємств; слабе правове забезпечення розвитку малих підприємств.

5. Малі підприємства, що функціонують у формі господарських товариств, зокрема ТзОВ, потребують негайних змін законодавчого порядку щодо формування статутного фонду підприємств, який сьогодні часто є фіктивним, оскільки балансова вартість основних виробничих засобів, що є основою його складовою, абсолютно не відображає реального господарського стану того чи іншого підприємства. Для відчутного покращення господарської діяльності, заохочення інвестицій, легалізації тіньових коштів, і, нарешті, чіткої позиції малого підприємництва у дохідній частині бюджету, потрібно встановити фіксований мінімальний рівень

оборотних коштів підприємства, з умовою його обов'язкового щорічного збільшення.

6. Найбільша ефективність та прибутковість малих підприємницьких структур досягається за умов приватної власності, і тому після приватизації малі підприємства набувають більшої економічної ефективності порівняно із неприватизованими.

7. Нагальною потребою є створення спеціальної державної системи підтримки підприємництва і малого бізнесу, яка повинно передбачати: формування ринкової інфраструктури малого бізнесу; розробку системи фінансово-кредитних заходів підтримки функціонування вже діючих малих підприємницьких структур; формування сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності ділових фірм; створення системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів підприємницької діяльності.

8. Вивчення досвіду інших країн дало можливість по-новому оцінити стан економічних реформ в Україні, вказати на можливі труднощі та шляхи їх подолання, а також допомогло більш чітко визначити перспективи розвитку підприємництва, напрямки формування державної політики у цій сфері і способи її вдосконалення.

4. Основні публікації за темою дисертації

1. Особливості та досвід малої приватизації і підприємництва у постсоціалістичних країнах./ У книзі "Мала приватизація" за ред. С. Реверчука.-аналіт.-інформ. посібник. У співавторстві (особистий вклад автора - 0,7 друк. арк.) Львів, "Діалог", 1996.

2. Мала приватизація - феномен перехідної економіки./ У книзі "Мала приватизація" за ред. С. Реверчука.-аналіт.-інформ. посібник. У співавторстві (особистий вклад автора - 0,4 друк. арк.) Львів, "Діалог", 1996.

3. Малі підприємства України в умовах формування ринкової системи./ У книзі "Перехідна українська економіка: стан і перспективи" за ред. А. Філіпенка, В. Бандери. У співавторстві (особистий вклад автора - 0,4 друк. арк.) Київ, "Академія", 1996.

4. Мале підприємництво в умовах формування ринкової системи України.-Вісник Львівського університету/ Проблеми становлення ринкової економіки України. Серія економічна. Випуск 25.-1994 р. (0,2 друк. арк.)

5. Проблеми становлення українського бізнесу.-Вісник Львівського університету/ Становлення національної економіки в Україні. Серія економічна. Випуск 26.-1995 р. (0,2 друк. арк.)

6. Про розвиток інноваційної діяльності в умовах функціонування малих підприємств./ У збірнику "Становлення національної економіки України", Львів, 1995 р. (0,3 друк. арк.)

7. Як легалізувати оборотні кошти? Просто - через статутний Фонд. Газета "Діло".-1996.-№99(517). (0,1 друк. арк.)

АННОТАЦИЯ

Савка Н.В. Макроэкономические проблемы развития предпринимательства в переходной экономике Украины.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.03 - "Теория макроэкономики". Львовский государственный университет им. И. Франко. Львов, 1997.

Защищается рукопись диссертации, в которой исследуются социально-экономические проблемы развития предпринимательства с позиций макроанализа.

Проанализированы теоретико-макроэкономические и социально-правовые основы развития предпринимательства, в частности малого бизнеса, в Украине, определены ключевые факторы, оказывающие влияние на активизацию деятельности деловых предприятий, а также разработаны рекомендации по их реализации.

ANNOTATION

Savka N.V. Macroeconomic problems of development of Entrepreneurship in transitive economy of Ukraine.

This for a Candidate degree (Economic Sciences) on speciality: 08.01.03 - "Macroeconomics". Lviv State University named by Ivan Franko, Lviv, 1997.

The manuscript of the thesis is being defended. Social and economic problems of development of Entrepreneurship are examined on the base of macro-analysis. Theory and macro-aspects, social and law bases of development of Entrepreneurship in Ukraine are considered.

Key factors infuening on activation of business activity of business enterprises are determined.

Recommendations on it's realisation are worked out.

Ключові слова: підприємництво, малий бізнес, ділове підприємство, мала приватизація, перехідна економіка, приватний сектор, мале інноваційне підприємство, макроекономічне регулювання підприємництва.

Зам. N 136.

Формат 60 x 84/16

Ум.друк. арк. 1.5

Підписано до друку 3.03.1997

Тираж 100

Ротапринт ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України

290005 Львів-5, вул. Лермонтова, 15.

435450

AB 37.233